

છગનલાલ મોતીરામ શાહ કૃત

જા.પ

—: સુરત જિલ્લાનો :—

ભુગોળ શિક્ષક.

No. 143 recd on 31

II
ગુજરાતી સામાન્ય
1927
પ્રશ્નોત્તરમાળા
ત્રણ ગ્રાના.
સર્વ દક સ્વાધીન
મે ૧૯૨૭.
સુરત જિલ્લાનો
નકશો
પાંચ ગ્રાના.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

" ભુગોળશિક્ષક " વગેરેના કર્તા—શાહપોર-સુરત.

કિંમત રૂ. ૦-૩-૦ પોષ્ટેજ ભુદં.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૪૬૯૦ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ સુરત જિલ્લાનો "ભૂગોળ
શિક્ષક"

વિષય મૃત્યુ: ૮૪૪:૨:૨૨૪૬૪૫

ગુજરાત શાળાપત્રમાં આપેલી સૂચનાને

—: અનુસરી રહેલો :—

સુરત જિલ્લાનો ❀

❀ “ભૂગોળ શિક્ષક”

રચનાર:—છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

“ભૂગોળ શિક્ષક” વગેરેના કર્તા

રચનાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

મે] સર્વ હક સ્વાધીન [સને ૧૯૨૭

પ્રસિદ્ધ કર્તા—છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૯૬૭ના ૨૫ મા એપ્રિલ મુજબ

રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

સુરત—ચક્રાના પુલપર ટાંકી પાસે આવેલા શ્રી શંકર પ્રીન્ટીંગ

પ્રેસમાં નારાયણરાવ લક્ષમણરાવ નીકમે છાપ્યું.

કિંમત ત્રણ આના. પોસ્ટેજ જુદું.

વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીશીટ સંગ્રહ

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની

પ્રશ્નોત્તરમાળા વિષે.

શ્રીચુત ભાઈચંદ પુંજદાસ શાહ.

મંદીકાંઠા એજન્સિની ભૂગોળ વગેરેના કર્તા.

પોતાના તા. ૧૫-૭-૧૫ ના પત્રમાં લખે છે કે:-

“ત્રીજા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓને ગુજરાતની ભૂગોળ શીખવા તથા શીખવવા માટે શિષ્ય શિક્ષક બંનેને આ પુસ્તક સાધન રૂપ છે, અને તે બંનેને ઉપયોગી છે, શિક્ષકને નોંધ ઠાઠવાની મહેનત બચે છે, અને વિદ્યાર્થીને શિક્ષકની મદદ વિના ભૂગોળનું જ્ઞાન મળી શકે તેમ છે. એકંદરે આપનો પ્રયાસ જનસમુહને ઘણું આદરણીય અને ઉપયોગી થઈ પડવાનો છે.” કિંમત ત્રણ આના.

મહેરબાન કાઠિઆવાડના એજન્ટ દુ ધ ગવર્નર સાહેબ બહાદુરે હુકમ નં. ૪૧૭૧ તા. ૨૬-૭-૧૫થી

સુરત જિલ્લાનો

“ભૂગોળ શિક્ષક” ત્રણ આના.

એજન્સિની સર્વ સ્કુલોમાં લાયબ્રેરી માટે મંજૂર કર્યો છે.

પ્રસ્તાવના.

ગુજરાતી પ્રાથમિક શાળાના ત્રીજા ધોરણમાં “જિલ્લા અથવા એજન્સિની ભૂતળ અને રાજકીય ભૂગોળ, ઉદ્યોગો, સ્થળો વચ્ચેનાં વ્યવહારનાં સાધનો વગેરે સાથે ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળ શીખવવાનું સરકારી કેળવણી ખાતાએ ઠરાવ્યું છે.” તે મુજબ આ બુકમાં નમુના રૂપે સુરત જિલ્લા અને સુરત એજન્સિની પસંદગી કરવામાં આવેલું છે. જિલ્લાની ભૂતળ અને રાજકીય ભૂગોળની સાથે એલે ગિક ભૂગોળ, સ્થળો વચ્ચેનાં વ્યવહારનાં સાધનોનું આ બુકમાં માર્ગદર્શક વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે, જેથી મને ખાતરી છે, કે ભૂગોળના શિક્ષણમાં બાળકો પર પડતો ગોબળનો નીરસ અને નિષ્ફળ બોલો દૂર થઈ તેમની કલ્પનાશક્તિ કેળવાશે; તેમજ કાર્ય કારણનો સંબંધ જાણી તે ઉપરથી યોગ્ય અનુમાનો તારવવાની શક્તિ કેળવાશે. જેથી આગળ જતાં બીજા દેશો અને ખંડોની ભૂગોળનું શિક્ષણ ગ્રહણ કરવામાં મુકાબલો કરવાનું બાળકોને અનુકૂળ થઈ પડશે અને તેથી તેઓ આ વિષયના શિક્ષણમાં રસ લેતા થશે એજ. તા. ૧૫-૬-૧૫.

લિ. સેવક,

શાહપોર
સુરત.

}

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

“મુખગણિત શિક્ષક” વગેરેના કર્તા.

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના.

કર્તા-છગનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહપોર-સુરત.

સુરત જિલ્લાના “ભૂગોળ શિક્ષક”ની

❀ અનુક્રમણિકા. ❀

(૧) જિલ્લાનું સામાન્ય વર્ણન. (૨) ઇતિહાસ. (૩) સીમા.
(૪) વિસ્તાર. (૫) ભાગ. (૬) ઉંચાણ. (૭) ડુંગર. (૮) ખનીજ.
(૯) નદીઓ. (૧૦) ખાડીઓ. (૧૧) જંગલો. (૧૨) વરસાદ. (૧૩)
આબોહવા. (૧૪) વનસ્પતિ. (૧૫) જનાવરો. (૧૬) પક્ષી. (૧૭) ધર્મ.
(૧૮) ભાષા. (૧૯) ધર્મો. (૨૦) હુન્નર. (૨૧) જમીન. (૨૨) ખેતીની
પેદાશ. (૨૩) નિદ્રામ. (૨૪) આયાત. (૨૫) વ્યવહારના માગો.
(૨૬) રેલવે. (૨૭) જંકશન. (૨૮) પાકી સડક. (૨૯) બંદરો.
(૩૦) વનત્રાનાં ટેકાણાં. (૩૧) હવા ખાવાની જગા. (૩૨) પ્રાખ્યાત
સ્થળો. (૩૩) રાજરીતિ. (૩૪) રાજકીય વિભાગો. ચોર્યાસી; ઓરપાડ;
માંડવી; ખારડોલી; જલાલપોર; ચીખલી; વડવાડ અને પારડી તાલુકાનું
સરિસ્તર વર્ણન. સુરત એજન્ડિસના સચીન, વાંસદા, ધરમપુર, અને
ડાંગના રાજ્યનું વર્ણન. પુનરાવર્તનના પરીક્ષક પ્રશ્નો.

સુરત જિલ્લાના ભૂગોળ શિક્ષક માટે

—: અભિપ્રાય :—

“ત્રીજા ધોરણનાં છોકરાંને જોઈએ તે ઉપર નજર રાખીને
આ નાના પુસ્તકમાં (સુરત જિલ્લાના ભૂગોળ શિક્ષકમાં)
હકીકત સારી લેગી કરી છે, અને તેમને અનુકૂળ થાય એવી
સરળ ભાષામાં વર્ણન કર્યું છે.

વડોદરા તા. ૮-૭-૧૯૧૫ હરગોવિંદદાસ દ્વારકાદાસ કાંઠાવાળા.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ કૃત.

સુરત જિલ્લાનો “ભૂગોળ શિક્ષક”

卐 સામાન્ય વર્ણન. 卐

છોકરાંઓ ખીજ ધોરણમાં પોતાના તાલુકાની ભૂગોળ શીખી ગયા છે. નજીકના બધા મળી આઠ તાલુકા છે. ચોર્યાસી તાલુકાની ઉત્તરમાં નઈએ તો ઝોરપાડ તાલુકો આવે, ઝોરપાડ તાલુકાની પૂર્વમાં ગાયકવાડનું રાજ્ય આવેલું છે, તે મૂકીને પૂર્વમાં નઈએ તો માંડવી તાલુકો આવે માંડવી તાલુકાની દક્ષિણમાં ખારડોલી તાલુકો આવેલો છે. ચોર્યાસી તાલુકાની દક્ષિણમાં ગાયકવાડનું રાજ્ય આવેલું છે, તે મૂકીને દક્ષિણે નઈએ તો જલાલપોર તાલુકો આવે. જલાલપોર તાલુકાની દક્ષિણમાં વલસાડ અને ચીખલી તાલુકા આવેલા છે. વલસાડ તાલુકાની દક્ષિણમાં પારડી તાલુકો આવેલો છે. ચોર્યાસી તાલુકાના ઉપરી જેમ મામલતદાર છે, તેમ આ બધા તાલુકાના ઉપરી પણ મામલતદાર છે. એ બધા મામલતદારોના ઉપરી કલેક્ટર સાહેબ છે, તે સુરતમાં રહે છે.

આ આઠ તાલુકા ઉપરાંત તેમની પાંડોશમાં દેશી રાજ્યો આવેલાં છે. ચીખલી તાલુકાની પૂર્વમાં વાંસદાનું સંસ્થાન છે. અને વલસાડ તાલુકાની પૂર્વમાં ધરમપુરનું રાજ્ય આવેલું છે. વાંસદા સંસ્થાનની પૂર્વમાં ડાંગનું રાજ્ય આવેલું છે, અને ચોર્યાસી તાલુકામાં સચીનનું રાજ્ય આવેલું છે. એ ચારે નાનાં દેશી રાજ્યોના સમૂહ પર દેખરેખ રાખવાને સરકાર તરફથી * પોલિટિકલ એજન્ટ રહે છે, તેમના

* દેશી રાજ્યોપર દેખરેખ રાખનાર સરકાર તરફનો અમલદાર

૬] ત્રીજી ચોપડીને "ડિક્ટેશન ચિક" ત્રણ આના.

તાપાને મુલકને સુરત + એજન્ટ્સ કહે છે. આ એજન્ટ્સ પોલિટિકલ એજન્ટ સુરત જિલ્લાના કલેક્ટર સાહેબ છે.

કલેક્ટર સાહેબના તાપાના મુલકને "ચોપડી" કહે છે. આ જિલ્લાનું નામ સુરત શહેર પરથી સુરત જિલ્લો પડ્યું છે.

ચોર્યાસી તાલુકાની દક્ષિણ અને પૂર્વમાં, આરપાડ તાલુકાની પૂર્વમાં, માંડવી અને આરડોલી તાલુકાની પશ્ચિમમાં, અને ચીખલી તાલુકાના વાયવ્ય કોણમાં ગાયકવાડી રાજ્ય આવેલું છે; પણ તે સુરત જિલ્લાના કલેક્ટર સાહેબને તાપે નથી.

ઇતિહાસ:—ઉત્તરે કીમ નદીથી દક્ષિણે દમણગંગા, અને પશ્ચિમે અરબી સમુદ્રથી પૂર્વે રાજપીપળા, ખાનદેશ, વાંસદા ને ધરમપુર સુધીનો મુલક સુરત અઢાવીસી નામે પ્રસિદ્ધ હતો. એમાંના આશરે અડધો ભાગ હાલ ગાયકવાડના તાપામાં છે, અને બાકીનો અડધો ભાગ સુરત શહેર પરથી સુરત જિલ્લો કહેવાય છે.

સુરત જિલ્લો ગુજરાતની છેક દક્ષિણમાં કીમ અને દમણગંગા નદીની વચ્ચે આવેલો છે. સુરત જિલ્લાને કીમ નદી ભર્ય જિલ્લાથી અને દમણગંગા નદી થાણા જિલ્લાથી જુદો પાડે છે.

સીમા:—ઉત્તરે—કીમ નદી ને તેની પેલી મેર ભર્ય જિલ્લો તથા ગાયકવાડનો મુલક; પૂર્વે—ગજપીપળા, ગાયકવાડ, વાંસદા અને ધરમપુરનાં દેશી રાજ્યો; દક્ષિણે—દમણગંગા નદી ને થાણા જિલ્લો; પશ્ચિમે—અરબી સમુદ્ર.

વિસ્તાર:—ચોર્યાસી તાલુકાની લગભગ સીમા એવી છે. એટલે

+ નાનાં દેશી રાજ્યનો જથ્થો, x થાણા તાલુકા પાસેનો જથ્થો કલેક્ટરના તાપાનો મુલક.

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમળા ત્રણ આના. [૭

એનું ક્ષેત્રફળ ૧૬૫૩ ચોરસ માઈલ છે. ઉત્તર દક્ષિણ લંબાઈ ૮૦ માઈલ છે, અને પૂર્વ પશ્ચિમ પહોળાઈ ઉત્તરમાં ૬૦ માઈલ અને દક્ષિણમાં ૧૫ માઈલ છે.

ભાગ:—સુરત જિલ્લો ત્રણ કડે વહેંચાયેલો છે. (૧) ચોર્ધાસી ને ચોરપાડ તાલુકો. (૨) માંડવી ને ખારડોલી તાલુકો. (૩) જલાલપોર, ચીખલી, વલસાડ અને પારડી તાલુકો.

ઉંચાણ:—સુરત જિલ્લાની નદીઓનો ઢાળ પૂર્વથી પશ્ચિમનો છે. તેથી માંડવી, ખારડોલી અને ચીખલી તાલુકાની જમીન દરીઆ કિનારે આવેલા ચોરપાડ, ચોર્ધાસી, જલાલપોર, વલસાડ અને પારડી તાલુકા કરતાં ઉંચી છે.

* **ડુંગરો:—**પારનેરા ને ÷ ડુંગરી.

+ **ખનીજ:—**નદીઓના મુખ આગળથી રેતી અને કાંકરા; ડુંગરમાંથી સડક બાંધવાના પથરા; અને માંડવી તાલુકામાં અકીકના પથર નીકળે છે; વલસાડ પાસે ધરાસણામાં મીઠું પાકે છે.

નદીઓ:—સુરત જિલ્લાની અધી નદીઓ પૂર્વથી પશ્ચિમમાં વહે છે તેથીજ સુરત જિલ્લાનો ઢાળ પૂર્વથી પશ્ચિમનો છે.

(૧) **તાપી:—**(૪૫૦) સાતપુડા પર્વતમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એનાપર માંડવી, કડોદ, બહુધાન, કુલપાડા, અમરોલી, ઉતરાણ, રાંદેર, સુરત ને ઉમરા છે.

* જમીન વધીને ઉંચી થઈ હોય તેને ટેકરો કહે છે. ઉંચા ટેકરાને ડુંગરી કહે છે, અને મોટી ડુંગરીને ડુંગર કહે છે. ÷સાત નાના ડુંગરો પરથી એ નામ પડ્યું. + ખાણમાંથી નીકળતો પદાર્થ.

x નદીની જમણી તરફના આંકડા નદીની લંબાઈના છે. તે નદીઓની સરખામણી કરવા આગેલા છે, ગોખવાના નથી.

૫૮] ત્રિહંદુ આનંદી સ્વામીગીની પ્રેક્ષા સરમાળા 'ધોર' એના.

(૧૨) (૨) કિટોળા:—(૧૭) જામદેશ એને સુરના કિટોળાની વધુના નાકુળાઓને નીકળી જવાની સમુદ્રને મળે છે. એના પર પારડી, કોટી, લાકપાર ને ઉમેર છે.

(૩) મુંજી:—(૧૮) ગંગના જગસના પૂર્વ ભાગમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એના પર મુલરી, નેચારી ને જલાવપાર છે.

(૪) અંબાકે:—(૧૯) ગંગના દુર્ગમથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એના પર વસાડ, પાવડ, કોટી ને મીસામાં છે.

(૫) અંબેરગા:—(૨૦) ધરમપુરના દુર્ગમથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એના પર વસાડ ને કોસ્યા છે.

(૬) પાર:—(૨૦) પૂર્વના દુર્ગમમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એના પર પારડી, હરીઆ, મગાદ, ને ઉમરસાડી છે.

(૭) કોસક:—(૨૧) પૂર્વના દુર્ગમમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એના પર દુકવાડ, અંગવાડ ને કોસક છે.

(૮) દમણગા:—(૨૨) પૂર્વના દુર્ગમમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એના પર દમણ છે, એમાં શીરગીતું રાજ છે.

(૯) કીમ:—(૨૩) રાજપીપળાના દુર્ગમમાંથી નીકળી અભાતના અભાતને મળે છે. એના પર હલાવ, કોટારા છે, એ બંને ગાયકવાડી છે.

(૧૦) કાવેરી:—(૨૪) વાંસદાના દુર્ગમમાંથી નીકળી અંબિકાને મળે છે. એના પર દોળુજ, ચીખલી ને વાધરેય છે.

(૧૧) ખરેરા:—ધરમપુરના દુર્ગમમાંથી નીકળી અંબિકાને મળે છે.

ખાડીઆ:—સેના, કનાઇ, કોથલ ને પરિઆળી.

જંગલો:—માંડવી તાલુકાનું, તથા વાંસદા ને ધરમપુરના રાજ્યોનું જંગલ. એ જંગલોમાં વાધ, થાપ છે. રીંછ માંડવીના જંગલમાં થાય છે.

૫૬ આગપોથીને "ડિક્ટેશન શિક્ષક" જે આના. ૬૮

જાન્યુઆરી ૧૯૭૩ના અંકમાં આજે આ અંકમાં
રાજ્યમાં ૬૦ કિલોગ્રામને મર્યાદિત તાલુકામાં ૧૦૦૦૦૦૦૦ વરસાદ પડે છે.
દુરિયા કિનારે જેવો વરસાદ પડે છે તેવો જ્યાં- જ્યાં નંગલો છે
દુરિયામાં પડે છે. ૧૦૦૦૦૦૦૦ વરસાદ પડે છે.

આગપોથીના—સુરત જિલ્લાના કાલિયામાં આવેલો છે. છતાં
દુરિયાના જિલ્લાના તાલુકામાં અંકમાં તાલુકા કરતાં તાપ ઓછો પડે છે.
પરંતુ તરુના તાલુકામાં શિયાળામાં મહા અને કિનારામાં તાપ વધારે
પડે છે. મહા તાલુકામાં અને પોરબી તાલુકાની પૂર્વમાં નંગલો વધારે
એ એ તાલુકાનાં લગભગની સારાં નથી.

જિલ્લાના વનસ્પતિ:—ખજુરાં, તાંડ, આંબા, આમલી, વડ, લીમડા,
ખમ્બીયા, ખજુડા, બાવળ, અનનાસ અને ફળિયાંનાં ઝાડો. નંગલની
પેદાશમાં સાગ, સીસમ, ખેર, વાંસ ને મધ છે.

ખજુરાં ને તાંડમાંથી તાંડી નીકળે છે. જેટલી તાંડી આ જિલ્લામાં
વપરાય છે. તેટલી હિંદુસ્તાનમાં કોઈ કોણે વપરાતી નથી.

જનાવરો:—ખજા, ગાય, ભેંસ, ઘોડા, ઝાકરાં, ઘેટાં, અને ગધેડાં.
નંગલી જનાવરોમાં વાઘ, દીપડા, રીંછ, તરસ, શિયાળ, લોકડી, સાયર,
હરણ ને રાંછ છે. સઘળી નદીઓમાં માછલાં ઘાય છે. કોતક નદીનાં
માછલાં વખણાય છે.

વસ્તી:—૬,૭૪,૩૨૧ માણસની છે, એટલે એમાંથી તાલુકાથી
૪ લાખ છે. હિંદુની ૫,૬૩,૦૦૦; મુસલમાનની ૫૩,૦૦૦; ખ્રિસ્તીની
૧૨૧૫૬; જૈનની ૧૧,૭૮૫. એ સિવાય ખ્રિસ્તી, કોળી, દુબળા,
ગામતા, ચોધરા ને નાયકડા વગેરેની છે.

નંગળકાલિયામાં સૂર્યનાં કિરણ સીધાં પડે છે, તેથી તાપ પડે છે.

૧૦] પહેલી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” અઢી આના.

ધર્મ:—હિંદુ લોકો હિંદુ ધર્મ પાળે છે. તેમાં મુખ્ય શૈવ વૈષ્ણવ, સ્વામીનારાયણ ને કબીરપંથી છે.

મુસલમાનો મુસલમાની ધર્મ પાળે છે, અને હઝરત પેગંબર સાહેબને માને છે. એમાં શીઆ અને સુન્ની એવા બે પંથ છે.

પારસીઓ જરથોસ્તી ધર્મ પાળે છે, અને અગ્નિને પૂજે છે.

અંગ્રેજ તથા દેશી ખ્રિસ્તી ખ્રિસ્તી ધર્મ પાળે છે, અને ઇસુ ખ્રિસ્તને માને છે.

આવક લોકો જૈન ધર્મ પાળે છે, ને તીર્થંકરને પૂજે છે, એમાં શ્વેતાંબર ને દ્વિગંબર એવા બે પંથ છે.

ભાષા:—હિંદુ અને પારસીઓ ગુજરાતી, મુસલમાનો ઉર્દુ, અને અંગ્રેજ લોક અંગ્રેજી બોલે છે.

ધંધો:—મુખ્ય ધંધો ખેતીનો છે. કેટલાક વેપાર ને કારીગરી કરે છે. કેટલાક મજૂરી ને નોકરી કરે છે. માછી અને ખારવા ખલાસીનું કામ કરે છે.

હુન્નર:—રેશમનો, ને ખરો ખોટો કસબ વણવાનો; લાકડું સુખડ અને હાથીદાંત પર કાતરકામનો; કાપડ વણવાનો; હીંગળેક રસકપુર ને મીઠું બનાવવાનો.

જમીન:—કાળી, ગોરાટ અને ખેસર એ ત્રણ જાતની છે. કાળી જમીનમાં કપાસ, ઘઉં, ડાંગર ને જુવાર સારાં થાય છે. જમીન બહુ રસાળ છે. થોડી મહેનતે ઘણો પાક થાય છે, તેથી લોકો શરીરે મજબુત નથી, પણ દરીઓ પાસે હોવાથી સાહસિક છે.

ખેતીની પેદાશ:—ડાંગર, જુવાર, કપાસ, કાંદરા, નાગલી, ઢોળ, શેરડી ને કેળાં. ડાંગર-ખારડોલી, *જલાલપોર, ચીખલી, વલસાડ

x કાળી ને ગોરાટના ગુણવાળી, *નકશામાં જગા બતાવવી.

બીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના. [૧૧

ને પારડીમાં. જુવાર-ચોર્યાસી, ઓરપાડ, માંડવી, ખારડોલી ને જલાલપોરમાં. કપાસ-ઓરપાડ, માંડવી, ખારડોલી ને જલાલપોરમાં. કેદરા ને નાગલી-માંડવી, ચીખલી, વલસાડ, ને પારડીમાં. શેરડી-વલસાડ, ખારડોલી, જલાલપોર, ચીખલી ને પારડીમાં. ઘઉં-ઓરપાડમાં.

+નિકાસ:-૩, અનાજ, તુવેરની દાળ, મહુડાં, ગોળ, સાગ, ચાંસ, શીટ, રેશમી કાપડ, લુંગી ને કીનખાખ.

xઆયાત:-નાળિયેર, દોરડાં, સોપારી, પત્થર, લોહનો સામાન, ફરનીયર, કાચ, દારૂ, કોચલા, ખાંડ અને વિદ્યાયતી કાપડ.

વ્યવહારના માર્ગો:- (૧) રેલવે માર્ગ. (૨) પાકી ને કાચી સડકનો માર્ગ. (૩) દરીયા કે નદીનો માર્ગ. રેલવે-(૧) બોમ્બે બરોડા એન્ડ સેન્ટ્રલ ઇન્ડિયા રેલવે. (બી. બી. એન્ડ સી. આર્થ રેલવે.) (૨) ટાપ્ટી બ્રહેલી રેલવે. (૩) બીલીમોરા કાલાઆંઆ રેલવે.

રેલવે:- (૧) બોમ્બે, બરોડા એન્ડ સેન્ટ્રલ ઇન્ડિયા રેલવેના ઉત્તરથી દક્ષિણનાં સ્ટેશનો-કીમ, સાયણ, ઉતરાણ, સુરત, ઉધના, સચીન, મરોલી, નવસારી, વેડછા, અમલસાડ, બીલીમોરા, હુંગરી, વલસાડ, પારડી, ઉદવાડા, દમણ.

(૨) ટાપ્ટીબ્રહેલીના પશ્ચિમથી પૂર્વનાં સ્ટેશનો-ઉધના, નીઓળ, ચણથાણ, ગંગાધરા, ખારડોલી, ટીંબરવા, મઢી.

(૩) બીલીમોરા કાલાઆંઆ રેલવેનાં પશ્ચિમથી પૂર્વનાં સ્ટેશનો-બીલીમોરા, ગણદેવી, કાલવચ, ચીખલી, રાનકુવા, ધોલીકુવા, અનાવત્ર ને ઉનાઈ.

+ બહાર ગામ જતો માલ. x બહારગામથી આવતો માલ.

૧૨) ત્રીજી ચોપડીનો “ડિકટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

૧. જંકશન—ઉપના, બીલીમોરા, રાંદેર, સરસ, માંડવી.

પાકી સડક—સુરતથી ઓરપાડ થઇ હાંસોટ જવાની; સુરતથી હાંડી જવાની; સુરતથી નવસારી અને ચીખલી જવાની; કાંઠેથી તડકેશ્વર થઇ માંડવી જવાની; માંડવીથી દેવગઢ જવાની; બીલીમોરાથી ચીખલી થઇ ચીસોદરા જવાની; વડસાડથી ધરમપુર જવાનો.

૨. અમદાવાદ—ભગવા, હાંડી, સુહાલી, સુરત, નવસારી, બીલીમોરા, વલસાડ, ઉમરસાડી, કોલક. એમાં સુરત, બીલીમોરા ને વલસાડ મુખ્ય છે.

જાત્રાનાં ઠેકાણાં—હિંદુનાં—હુલપાડી, ઉમરસા, બીમપોર, મોરા, સરસ, કુંતા, ને, બહુધાત. પાસ્ટીન—ઉદવાપ્ર.

હવાખાવાની, જગ્યા—હજીરા (૬૩), હુમસ, બીમપોર ને તીથલ.

પ્રખ્યાત સ્થળો—સુરત, રાંદેર, સચીન, હુમસ, બીમપોર, ઓરપાડ, સુહાલી, હજીરા, મોરા, સરસ, માંડવી, તડકેશ્વર, બહુધાત, ખારપાલી, કોલક, વાંસાડ, જલાલપોર, નવસારી, બીલીમોરા, અમલસાડ, ચીસોદરા, ચીખલી, ખેરગામ, વડસાડ, તીથલ, પારડી, બાલદ, જોલાડા, કુંતા, ઉદવાપ્ર, કોલક, ઉમરસાડી, ઉનુષ, વાંસદા ને ધરમપુર.

જિલ્લામાંના મુખ્ય ખાતાં, અધિકારીઓ અને તેમનાં કામકાજ.

કામકાજ.

રાજરીતિ—જિલ્લામાં અંગ્રેજ સરકારે ખેતીની અન્યત્ર વહીવટી યથાવત્તા માટે નીચે પ્રમાણે ગુદાં બંધુદ ખાતો સ્થાપિત છે, જિની તેના અધિકારીઓ નીમ્યા છે.

ન્યાયા આગગોડીના રસ્તા મળે છે તે. રૂનદી કે દરીઆ કોડે આવેલું ગામ કે ન્યાયા ધણો માલ વહાણ મારફતે આવે ન થતો હોય તે. *વિશેષ હકીકત રાજકીય વિભાગોમાં ગુઓ.

જિલ્લામાંના મુખ્ય ખાતાં, અધિકારીઓ અને તેમનાં કામકાજ.

(૨૧) મહેસુલી ખાતુ—જિલ્લાનો કારખાનું કરનાર કુખ્ય અમલદારો કલેક્ટર સાહેબ છે. એમને ખાસ કરીને ખાસિરદાર કલેક્ટર, ડેપુટી કલેક્ટર, એક ડિસ્ટ્રીક્ટ ડેપુટી કલેક્ટર અને એક હેડક્વૉર્ટર ડેપુટી કલેક્ટર હોય છે. દરેક તાલુકામાં એમને મજદૂર કમીયો અમલદાર રાખેલા હોય છે. એ બધા અમલદારો જમીનનું મહેસુલ રકબરાવે છે અને રાજદારી નાના ગુનાઓના ધરસાફ કરે છે. ખાસિરદાર હેડક્વૉર્ટર ગુનાનો ધરસાફ કરે છે. ત્યારે હોમો આગિરદાર કલેક્ટર છે.

(૨) ન્યાય ખાતું—લેણદેણ સબંધી સંધા મોળા ફાંજદારીનું ખુના નેવા ફે. ચોરી, ખૂન, લટકાવ, વગેરેના ઈસાફતરવાને બિલ્લામાં ન્યાય-ખાતાના મુખ્ય અમલદાર, ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ અને સેશન્સ જજ છે. જીલ્લા એમના હાથ નીચે મુકસદો હોય છે. સુરક્ષા એક સેસન જજ અને ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ, અને ચાર મુકસદો હોય વલસાડમાં એક મુકસદ છે. ૧૯૧૬

(૩) પોલીસખાતું—અના થતા અટકવવાનું નથી. અને ગારોને પકડી તેઓના ઇન્સાફ કરાવવા માજિસ્ટ્રેટ આદેશ રજૂ કરવાનું. સામ નાબ કરે છે. એ ખાતાના જિલ્લાના મુખ્ય અમલદાર પોલીસ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ છે. એમને મદદ કરવા પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરો અને જ્વણ ઇન્સ્પેક્ટરોએય છે.

(૪) આંધકામ, ખાણ—સરકારી સમતો, પ્રભુજીએ આંધકામ તથા સમુદ્રકાંઠા કામ કરે છે. ગિલાફાં આંધકામ આપીને ના મુખ્ય અમલદાર એકિલકચુકિય એલતીઅર છે. એમની મદદમાં તાલુકાઓમાં એલુરુપીયારે હોય છે.

(મ) દરખાસાતું—સરકારી એજન્ડા, તથા ગરીબોને મદદ કરવાનું કામ કરે છે. બિહારના મુખ્ય મથકોમાં એક મોટી હોસ્પિટાલી હોય છે, તેના ઉત્તરી હોસ્પિટાલના નામે એમના હાર્થ નીચે આસિરદાઈ સેફને

૧૪] પાંચમી ચોપલીનો ‘ડિક્ટેશન શિક્ષક’ ચાર જ્ઞાના.

અને હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટ રાખેલા હોય છે. સુરતમાં બે, રાંદેર, ઓરપાડ, માંડવી, આરડોલી, કાલીઆવાડી, ચીખલી, ખેરગામ, વલસાડ ને પારડીમાં એક હોસ્પિટાલ છે.

(૬) કેળવણીખાતું—જિલ્લાની પ્રગતી કેળવણી પર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે છે. જિલ્લામાં કેળવણી ખાતાના મુખ્ય અમલદાર ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર હોય છે. એમના તાબામાં દરેક તાલુકામાં આસિસ્ટન્ટ ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર હોય છે. એ સઘળાઓ નિશાળોની પરીક્ષા લે છે, અને દેખરેખ રાખે છે.

(૭) પોસ્ટખાતું—સરકારી તથા ખાનગી કાગળો; પારસલો; રૂપિયા વગેરે લાવવા લઇ જવાનું કામ કરે છે. દરેક મોટા ગામોમાં પોસ્ટ ઓફિસો હોય છે. જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં મોટી પોસ્ટઓફિસ હોય છે. તેના ઉપરી હેડ પોસ્ટ માસ્ટર કહેવાય છે.

(૮) આમકારીખાતું—કેશી ચીજો સરકારની પરવાનગી વગર રોપનાર અથવા વેચનારને પકડી શિક્ષાને માટે માનિસ્ટ્રેટ આમળ રજુ કરવાનું કામ કરે છે. એ ખાતાના જિલ્લામાં મુખ્ય અમલદાર આમકારી ઇન્સ્પેક્ટર છે.

(૯) કસ્ટમખાતું—જળમાર્ગે આવતી ચીજોપર જગત લેવાનું કામ કરે છે. એ ખાતાના જિલ્લામાં મુખ્ય અમલદાર કસ્ટમ કલેક્ટર છે.

(૧૦) જંગલખાતું—જંગલો પર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે છે. એ ખાતાના જિલ્લામાં મુખ્ય અમલદાર ફોરેસ્ટ ઓફીસર છે.

(૧૧) મ્યુનિસિપાલિટીખાતું—શહેર તથા કસ્ટોમરોને સાફ રાખવાનું; પાણી પુરું પાડવાનું, પ્રાથમિક કેળવણી આપવાનું; સડકો પર પાણી છાંટવાનું, અને રાતે દીવા કરવાનું વગેરે કામ કરે છે.

બાળવર્ગને “યુગ્મચિત્ર શિક્ષક” દોઢ આનો. [૧૫

એના ઉપરી પ્રેસિડંટ છે. તેમને મદદ કરવાને કૉંસિલરો, મ્યુનિસિપલ ચીફઓફિસર, સેક્રેટરી વગેરે હોય છે. સુરત, રાંદેર, માંડવી, ને વલસાડમાં મ્યુનિસિપાલિટિ છે.

ઉપર સિવાય જિલ્લામાં તાર ખાતું, રેલવે ખાતું, મીઠા ખાતું વગેરે ખાતાં હોય છે. અને એ દરેક ખાતાના ઉપરી અમલદારો જુદા જુદા હોય છે.

રાજકીય વિભાગો:—સુરત જિલ્લાના આઠ તાલુકા પાડેલા છે. તેનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) ચોર્યાસી. (૨) ઓરપાડ. (૩) માંડવી. (૪) બારડોલી
(૫) જલાલપોર. (૬) ચીખડી. (૭) વલસાડ. (૮) પારડી.

(૧) *ચોર્યાસી તાલુકો.

આ તાલુકામાં ચોર્યાસી ગામ હતાં તેથી એ નામ પડ્યું છે.

સીમા:—ઉત્તરે—ઓરપાડ તાલુકો ને તાપી નદી; પૂર્વે—ગાયકવાડનું રાજ્ય; દક્ષિણે—ગાયકવાડનું રાજ્ય ને મિઢોળા નદી; પશ્ચિમે—અરબી સમુદ્ર તથા ઓરપાડ તાલુકો છે.

નદી—તાપી ને મિઢોળા. *વસ્તી—૧,૭૫,૧૧૪ માણસની છે. સુરત શહેરની વસ્તી બાદ કરતાં તાલુકાની વસ્તી ૫૦,૦૦૦ માણસની છે.

* વિશેષ હકીકત સુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાના “બુગોળ શિક્ષક” જેની કિંમત ત્રણ આના છે, તેમાં જુઓ.

* વસ્તીના આંકડા ગોખાવવાના નથી. પોતાના તાલુકા કરતાં વસ્તી વધારે છે કે ઓછી તે જાણવા માટે છે.

૧૬] પહેલા ધોરણને “મુખ્યગણિત શિક્ષક” વૃત્તા આના.

મુખ્ય ગામો—સુરત (૧,૧૯,૨૯૯) તાપી નદીના કાંઠા પર અર્ધનિધાન મુખ્ય શહેરને બંદર છે. બરડી, પાપડી, જમણા કાંઠાના અર્ધનિધાનને મુખ્યના કોતરકામને માટે પ્રખ્યાત છે. રાંદેર—(૧૦, ૫૦૦) તાપી નદીના જમણા કાંઠા પર કર્મો છે. એમાં સુન્દરિવહોરાની વસ્તી વધારે છે. કુતારગામ—કુતારશ્વર મહાદેવના દહેરજે આગળ તથા ખાણડીને આગળ સ્થપાયેલ છે. લાંઠા, કુંભારીઆ. ઉમરા—એમાં રામનાથ ધેલાની જગ્યા ભરાય છે, અમરોલી—પહેલ પહેલી રેલવે અહીં સુધી થઈ હતી કેસાદા પરાગ—અહીં પાણીની ટાંકા છે. કુલપાડા—એ જગ્યાનું સ્થાન છે, અહીં હિંદુ લોકો મુડાં દાટે છે તથા બાળે છે. ભીમપોર, તે હમસા, સચીજના નવાબનાં તાબામાં છે. એ એ હવા, ખાણડા, કેસાદા છે. સચીજ—એ નવાબ સાહેબની રાજધાનીનું મથક અને સ્ટેશન છે.

રેલેશન—ઉત્તરાણ, સુરત, અમદાવાદ ને સચીજ. વિદાર—૩ ને જુવાર.

જગ્યાનાં કેસાદાનું કુતારગામ, ઉમરા, કુલપાડા, ભીમપોર.

હવા ખાણડાનાં કેસાદા—હમસા, ભીમપોર.

વિશેષ હકીકત—આ તાલુકા, બધા કરતાં નાનો છે. આ તાલુકાની દક્ષિણમાં ગાયકવાડી રાજ્યમાં મરોલી રેલેશન છે.

(૨) **ઓરખીડ તાલુકો**

સ્ત્રીખા—ઉત્તરે—કામી મહાદેવ દક્ષિણે—તાપી નદી ને ધોધાસી તાલુકો. પૂર્વે—ગાયકવાડ રાજ્ય, પશ્ચિમે—ખાણડો, આખા નદી. નદી—કામી ને તાપી. ખાડી—સના. વસ્તી—૫૪,૪૪૦ માણસની છે.

+ વિશેષ હકીકત સુરત શહેરના જુગાળ, શિક્ષકો જુઓ.

ખીજ ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” એ આના. [૧૭]

મુખ્ય ગામો—ઝોરપાડ સેના ખાડી પર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. ટાંદેરથી ઓરમાડ સુધી પાકી સડક છે. કુડસદા ભગવાને દાંડી—એ બે બંદરો છે. સુહાલી—સુરતથી પશ્ચિમે આર માધવપર બંદર છે. અહીં ત્રણેજ વલદાને ફેંચના વલણો અંગરતાં હતાં. સરસ—એમાં સિદ્ધનાથ સહાદેવની અને ખોરા—એમાં જુવાની બોરા ભરાય છે. હજરો—એ હવા ખાવાનું સ્થળ છે; અહીં દીવાદાંડી છે; ગામનું નામ હક છે. કીમ ને સાવણ—એમાં કપાસ સોઢવાનાં છતાં છે.

સ્ટેશન—કીમ ને સાવણ [ચિદાશી—ઘઉં, જુવાર ને કપાસ.

હવા ખાવાનું ઠેકાણું—હજરો.

બાગીનાં ઠેકાણાં—સરસ ને ખોરા બંદરે ભગવા, દાંડી, સુહાલી.

વિશેષ હકીકત—આ તાલુકો બધાં તાલુકા કરતાં “મોટો” છે. કાળી જમીન હોવા છતાં વરસાદ ઓછો પડે છે, તેથી અંગરનો પાક થતો નથી, અને ઘઉં તથા કપાસનો પાક થાય છે.

સરસ ને ખોરા બંદરો ને કીમ ને સાવણ સ્ટેશનો—સરસ ને ખોરા બંદરો ને કીમ ને સાવણ સ્ટેશનો.

સરસ ને ખોરા બંદરો ને કીમ ને સાવણ સ્ટેશનો ને કીમ ને સાવણ સ્ટેશનો.

(૩) માંડવી તાલુકો

ઓ તાલુકાનો ઉત્તરે એટલે ભાગ કુપો છે. માંડવી, બહુધાન, પાતલ, દેવગઢ, દહેવાડાં, હવેલી અને બરિગામ.

સીમા—ઉત્તરે—ગાયકવાડનું રાજ્ય; દક્ષિણે—તાપી નદી ને આરડોલી તાલુકો; પૂર્વે—સર્ગપીપળી સંસ્થાન; પશ્ચિમે—ગાયકવાડનું રાજ્ય છે.

નદી—તાપી અને એને મળનારી વેહ. [સસ્તી—૫૩,૩૬૦ માણસની છે. બાગીનાં ઠેકાણાં—બહુધાન.

મુખ્ય ગામો—માંડવી તાપી નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે.

માંડવી તાલુકો ને માંડવી તાલુકો.

૧૮] ત્રીજા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” અઢી આના.

એમાં હોસ્પીટલ છે. * બહુધાન—તાપી નદીપર જત્રાનું સ્થળ છે. અહીં ખાર વરસે જત્રા ભરાય છે. ઘટોલી ને તડકેશ્વર.

પેદાશ—કોદરા, ડાંગર, જુવાર, રૂ ને દીવેલી.

વિશેષ હુકીકત—માંડવી, ચીખલી, વલસાડ ને પારડીમાં ચોધર ને નાયકાની વસ્તી છે, તેથી એ લોકો કોદરા ને નાગલી પકવે છે. જંગલને લીધે આ તાલુકાનાં હવા પાણી ખરાબ છે.

વરેલી ગામ આગળે તાપીને ત્રેહ નદી મળે છે. દેવગઢ તથા પાતલમાં ડુંગરો આવેલા છે, અહીંના જંગલમાં વાઘ, રીંછ થાય છે. ચોમાસામાં અશ્વિનીકુમારથી બહુધાન સુધી નાની આગળોટ ફરે છે. નદી માર્ગે સુરત વાંસ જાય છે.

(૪) ખારડોલી તાલુકો.

સીમા—ઉત્તરે—તાપી નદી ને માંડવી તાલુકો; પૂર્વે—ગાયકવાડનું રાજ્ય; દક્ષિણે—પૂર્ણા નદી, ગાયકવાડનું રાજ્ય ને જલાલપોર તાલુકો; પશ્ચિમે—ગાયકવાડનું રાજ્ય છે. [વસ્તી—૬૧,૨૮૨.

નદીઓ—તાપી, મિઢોળા, પૂર્ણા ને એને મળનારી જાંખરી.

મુખ્ય ગામો—ખારડોલી મિઢોળા નદી પર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. કંડોદ—તાપી નદી પર છે, એમાં ઇમારતી લાકડાનો વેપાર ચાલે છે. સરભોણ. વાલોડ—જાંખરી નદી પર પેટામહાલ છે, એમાં મહાલકારી રહે છે. મોતા, વરાડ. બુહારી—પૂર્ણા નદી પર. દગામ. વાંકાનેર—એમાં ભાત સારું પાકે છે. કસવાવ.

* બહુધાન્ય ઉપરથી એ નામ પડ્યું.

× મામલતદારથી ઉતરતો અમલદાર.

ચોથા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના. [૧૬

રાષ્ટ્રી બહેલી રેલવેના સ્ટેશન—ખારડોલી, ટીંબરવા ને મઢી;
નીઓળ, ચલધાણ, ગંગાધરા સ્ટેશનો ગાયકવાડી રાજ્યમાં છે.

પેદાશ—ડાંગર, જુવાર, કપાસ ને શેરડી.

વિશેષ હકીકત—મોતા આગળ સો ટુટ ઊંચો ડુંગર છે.

(૫) જલાલપોર તાલુકો.

આ તાલુકો પૂર્ણ અને અંગિકા નદીની વચ્ચે આવેલો છે.

સીમા—ઉત્તરે—પૂર્ણા નદી, ગાયકવાડનું રાજ્ય ને ખારડોલી તાલુકો; પૂર્વે—ગાયકવાડનું રાજ્ય; દક્ષિણે—અંગિકા નદી ને ગણદેવી પરગણું; પશ્ચિમે—અરબી સમુદ્ર છે.

નદી—પૂર્ણા અને અંગિકા, એ બંને અરબી સમુદ્રને મળે છે.

ખાડી—કનાઇ. વસ્તી—૮૦,૦૦૦ માણસની છે.

મુખ્ય ગામો—જલાલપોર—પૂર્ણા નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. એની પૂર્વમાં ગા માઇલ પર ગાયકવાડનો નવસારી કસ્બો છે, ત્યાંનો ગોળવખણાય છે. મટવાડ, કાલીઆવાડી—એમાં હોસ્પિટાલ છે. અબ્રામા, અમલસાડ, કછોલી, આટ, ખરસાડ, અષ્ટગામ, પનાર. સીસોદરા—એમાં કપાસ લોઢવનો સંચો છે.

સ્ટેશન—નવસારી, વેડછા ને અમલસાડ.

પેદાશ—જુવાર, ડાંગર, રૂ, તલ, શેરડી, અનનાસ, ફળુસ ને કેરી.

વિશેષ હકીકત—અમલસાડની આગુળાગુળા ગામની જમીન આખા ગુજરાતમાં સૌથી વધારે રસાળ છે. આ તાલુકાની જમીન ધણી રસાળ છે, તેથી આ તાલુકામાં વઝસાડ તાલુકા સિવાય બીજા તાલુકા કરતાં વસ્તી વધારે છે, તથા મોટાં ગામો ધણાં છે. આ તાલુકામાં કેરી, અનનાસ, ફળુસ, કેળાં ને પીપર સારાં થાય છે.

૨૦] પાંચમા “ધેરણુનો મુખ્યગણિત શિક્ષક” ચાર આના.

આ તાલુકાની દક્ષિણે આવેલી ચીખલી તાલુકાની પશ્ચિમે ગોંધક વાડી ગણદેવી પરગણું આવેલું છે, ત્યારે ગોળા વણગણિત છે. ચીલી મોરાં જંકશન અને ગણદેવી સ્ટેશન છે. વાંસણ, કાંધા ને વેણ સચીનના નવાળા સાહેબને તાબે છે.

વલસાડ તાલુકો

(૧) ચીખલી તાલુકો
ચીખલી—ઉત્તરે અંબિકા નદી ને ગણદેવી પરગણું; પૂર્વે વાંસણ તાલુકો; દક્ષિણે—ધરમપુર તાલુકો; પશ્ચિમે—ગણદેવી ને પરગણું ને વલસાડ તાલુકો છે.

નદી—અંબિકા અને એને મળતી કાવેરી તથા ખેરરા.

વરતી—૧૩૨૮૧ માણસની છે.

મુખ્ય ગામો—ચીખલી કાવેરી બંધી પર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે દેગામ. એકમાત્ર એમાં હોસ્પિટલ છે. આલીધાર ને ગણદેવા.

કાલક આંખા રેલવેના સ્ટેશન—ચીખલી ને રાનકુવા.

પેદારા—અંબર, કાંદસ, દીવેલી ને શેરડી.

વિશેષ હકીકત—આ તાલુકાની પૂર્વ તરફ આંચકવાડ, વાંસણ ને ધરમપુરના રાજ્યોની હદ મળે છે, ત્યાં આગળ વાંસણની ઉત્તરે માઈલ પર અંબિકા નદી પર દેવકી ઉનાઇનો ઉનાં પાણીનો કુંડ છે અહીં દર વરસે ચૈત્ર સુદ ૧૫ ની જાત્રા ભરાય છે. ઉનાઇ સ્ટેશન છે.

(૭) વલસાડ તાલુકો.

આ તાલુકો અંબિકા ને પાર નદીની વચ્ચે આવેલો છે.

ચીખલી—ઉત્તરે અંબિકા નદી ને ગણદેવી પરગણું; પૂર્વે—ચીખલી તાલુકો ને ધરમપુર તાલુકો; દક્ષિણે—પાર નદી; પશ્ચિમે—અરબી સમુદ્ર.

મુંબઈ ઈલાકાની ભૂગોળની પ્રકૃતિ તરમાળા ૪૫૫ આના [૨૨

કુગરી—કુગરી પારવરાપર સ્થાનનું કુદર છે.

વૃદ્ધી—વૃદ્ધી કુદર, પારવરાપર આદિના ને પારવરાપર.

વૃદ્ધી—કુદર કુદરની છે.

સુખ્ય ગામ—વલસાડ-દાવેલી નદીપર સુખ્યનું સુખ્ય ગામ તથા પંદર છે. આ પંદરમાં કમતર ને જાળના અક્ષર, અનાર, ગેળા ને કી શકારમાં કમતર, છસ્ત્રાયા, અદેલી, આલવેણ, ઉગાય, બીગરી, દાસંયા—ગાં દાસંયા છે. હરીયા.

રોશન—કુદર ને વલસાડ.

પેદાશ—ગંગર, કોદા, દાવેલી, નાગલી, જાણા, વાલ, કદી ને કેળાં.

વિશેષ હકીકત—વલસાડની પશ્ચિમમાં એ મૈત્રપર તીથલ હિંદીઆવાનું રથળ છે. કુગરી રોશનથી પશ્ચિમમાં એક ગાઉ ઉપર ધેરોસેણામાં મીડું પાકે છે. આ તાલુકામાં પાલન નામનું મોટું તળાવ છે. તેમાં કમળના ફલ, પાપણી ને શીંગોડાં પુષ્પળ થાય છે. અખિશા અને આરંગા નદીના કાંઠા પરની જમીન વધારે રસાળ છે.

(૮) પારડી તાલુકો.

આ તાલુકો સુસ્ત જિલ્લામાં સૌથી દક્ષિણમાં પાર ને દમણ-ગંગા નદીની વચ્ચે આવેલો છે.

સીમા—ઉત્તરે—પાર નદી; પૂર્વે—ધરમપુરનું રાજ્ય; દક્ષિણે—દમણગંગા નદી; પશ્ચિમે—અરબી સમુદ્ર છે.

નદી—પાર, કોલક ને દમણગંગા એ ત્રણે અરબી સમુદ્રને જોડે છે. કોલક નદીનાં માછલાં વખણાય છે.

ખાડી—કોથલ, એ પાર ને કોલક નદીની વચ્ચે આવેલી છે.

વસ્તી—૬૬,૨૨૩ માણસની વસ્તી છે.

૨૨] પાંચમી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

મુખ્ય ગામો:—પારડી-પાર નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. બગવાડા-કોલક નદીપર છે, અહિં કિલ્લો છે. કુંતા-એમાં દર વરસે કુંતેશ્વર મહાદેવની જત્રા ભરાય છે. ઉદવાડા-પારસીઓનું જત્રાનું ઠેકાણું છે. કોલક-કોલક નદીપર બંદર છે. ઉમરસાડી-પાર નદીપર બંદર છે. (દમણમાં શીરંગીનું રાજ છે.)

સ્ટેશન:—પારડી, ઉદવાડા, ને દમણ.

પેદાશ:—ડાંગર, કોદરા, દીવેલી, શેરડી, નાગલી, ચણા ને વાલ.

સુરત એજન્સિ.

સુરત જિલ્લાની પાસે આવેલાં સચીન, વાંસદા, ધરમપુર અને ડાંગનું રાજ્ય સુરત એજન્સિને નામે ઓળખાય છે. સુરત જિલ્લાના કલેક્ટર આ ચારે રાજ્યોના પોલિટિકલ એજન્ટ છે. આ એજન્સિનો વિસ્તાર સુરત જિલ્લા જેટલો છે, પણ વસ્તી સુરત જિલ્લાથી ત્રીજો ભાગે એટલે ૨,૮૦,૦૦૦ માણસની છે. વાંસદા, ધરમપુર અને ડાંગના મુલકો જંગલથી ભરપુર છે. સચીન સંસ્થાનની જમીન સપાટ ને રસાળ છે.

(૧) સચીનનું રાજ્ય

આ રાજ્યનાં ગામો ચોયાંસી તથા જલાલપોર તાલુકામાં છુટક છુટક આવેલાં છે. સચીનના નવાખ જંગરાના નવાખના વંશના છે. વિસ્તાર ૬૨ ચોરસ માઇલ છે, ને વસ્તી ૨૧,૦૦૦ માણસની છે.

મુખ્ય ગામો:—સચીન-એમાં નવાખ સાહેબનો મહેલ તથા તેમની ઠગેરી છે. એ રેલવે સ્ટેશન છે. લીમપોર ને કુમસ-દરીઆ કિનારા પર હવા ખાવાનાં ઠેકાણાં છે. લાછરસ-એમાં મહેલ છે.

બીજા પાંચાના "મુખ્યગણિત શિક્ષ" ને જાના. [૨૬]

પેદાશ—ગુવાર, કપાસ, ડાંગર ને શેરડી.

(૨) વાંસદાનું રાજ્ય.

ચીખલી તાલુકાની પૂર્વમાં આવેલું છે. વિસ્તાર ૨૪૦ ચોરસ માઈલ છે. વસ્તી ૪૪ હજાર માણસની છે.

સીમા—ઉત્તરે—માવડાડી રાજ્ય ને અમિકા નદી. પૂર્વે—ગાયકવાડનું રાજ્ય ને ડાંગનું રાજ્ય; દક્ષિણે—ધરમપુરનું રાજ્ય ને માલક જિલ્લો; પશ્ચિમે—ચીખલી તાલુકો છે.

નદી—અમિકા ને એને મળનારી કાવેરી.

મુખ્ય ગામો—વાંસદા—(૫૦૦૦) ખીલોમીટરથી પૂર્વે રહે માઈલ પર રાજધાનીનું મથક છે. વાંસદાના રાજા સોમંદો રજપુત છે. બીનાર ને કાંબળા એ મોટાં ગામ છે.

પેદાશ—નામલી, કાંદણ, ખજુરા, ખજુરાં, ઉગરતી શાકડાં ને સીસમ.

(૩) ધરમપુરનું રાજ્ય.

આ રાજ્ય વાંસદાના રાજ્યની દક્ષિણે આવેલું છે. વિસ્તાર ૭૦૪ ચોરસ માઈલ છે, વસ્તી એક લાખ માણસની છે. કાળીપરજની વસ્તી વધારે છે. ડાંગરો ને જાગ્રો ધણાં છે, તેથી હવા ખરાબ છે.

સીમા—ઉત્તરે ચીખલી તાલુકો ને વાંસદાનું રાજ્ય; પૂર્વે—પેટ ને સુરગણાનો મુલક; દક્ષિણે—પેટ, દમણ ને વાણા; પશ્ચિમે—વલસાડ ને પારડી તાલુકો છે.

નદી—અમિકા, ચોરગા, વાંકા, પાર, કાલક ને દમણગા.

મુખ્ય ગામો—ધરમપુર (સામનગર)—વલસાડથી ૧૦ માઈલ પર રાજધાનીનું મથક છે. ધરમપુરના રાજા સામન રજપુત છે.

૩૫લા, આઝાવણી ને ગોટથળ મોટાં ગામ છે.

પેદાશ:-ભાત, નાગલી, ને ઇમારતી લાકડું.

(૪) ડાંગનું રાજ્ય.

એ સહ્યાદ્રિ પવતની પશ્ચિમે આવેલું છે. વિસ્તાર ૬૬૦ ચોરસ માઈલ છે, પણ વસ્તી સચીનના સન્યથી યોણી એટલે પંદરલગા માણસની છે. ભીલની વસ્તી વધારે છે. એનાપર ભીલ સરદારનો અમા છે, એમાં પર્વતો અને ખીણો છે, ને તેમાં ઘણે ઠેકાણે ઘાડાં જંગલો છે.

મુખ્ય ગામ:-ડાંગ-એ રાજધાનીનું મથક છે.

પેદાશ:-ગુવાર, જાનરી, યટાટા, ઘઉં ને સાગ.

પુનરાવર્તનના પરીક્ષક પ્રશ્નો.

૧. સુરત જિલ્લામાં આવેલાં બંદરો ગણાવો.
૨. સુરત જિલ્લામાં મોટામાં મોટા અને નાનામાં નાનો કયો તાલુકો છે ?
૩. જિલ્લામાં આવેલાં જાત્રાનાં ઠેકાણાં કહો.
૪. સુરત જિલ્લામાં જ્યારે રેલવે નહોતી ત્યારે વેપાર શી રીતે ચાલતો હતો ?
૫. જાત્રાથી શો લાભ ?
૬. ગામની હવા શહેરના કરતાં સારી હોવાનાં કારણો ગણાવો.
૭. સુરત જિલ્લાની પાસે કઈ એનજિન્સ આવેલી છે ? એ એનજિન્સમાં કયાં કયાં રાજ્યો આવેલાં છે ? અને તેમાં સૌથી મોટું રાજ્ય કયું છે ?
૮. સુરત જિલ્લામાં જંગલો કયાં કયાં છે ? ને તેમાં શી પેદાશ થાય છે ?
૯. સુરત જિલ્લાના ભોંકા શરીરે મળતી નથી તેનું કારણ શું ?
૧૦. સુરત જિલ્લાની મુખ્ય નદીઓ ગણાવો.

ત્રીજા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” અઢી આના [૨૫

૧૧. નીચેની જગાઓ શું છે ? ક્યાં છે ? શાને માટે પ્રખ્યાત છે ?
સુરત, ડુમસ, તીથલ, હજીરા, બહુધાન, બારડોલી, ખેરખામ,
વલસાડ, ધરાસણા, ઉદવાડા, કડોદ, કુંતા, નવસારી.
૧૨. સુરત, બહુધાન, કોલક, દમણ, ચીખલી, ઝોરપાડ, માંડવી, ઉનાઇ,
કડોદ, વાલોડ, પારડી, એ કઈ નદીપર છે ?
૧૩. તાપી, મિઢેળા, પૂર્ણા, અંમિત્રા, ચૌરંગા, ને કીમ નદીપર
આવેલાં ગામો ગણાવો.
૧૪. પૂર્વમાંથી પશ્ચિમમાં વહેનારી નદીઓ ગણાવો.
૧૫. તમે જે જિલ્લામાં રહો છો તેમાં ક્યા ક્યા તાલુકા છે ? અને
તે તાલુકાઓ તમારા તાલુકાથી કઈ દિશામાં છે ?
૧૬. ઝોરપાડ, માંડવી, બારડોલી, વાલોડ, જલાલપોર, નવસારી,
બીલીમોરા. વલસાડ, વાંસદા, ઉનાઇ, ઉદવાડા, એ સુરતથી કઈ
દિશામાં છે ?
૧૭. પારસી લોકોનું જાત્રાનું ઠેકાણું કયું અને તે ક્યાં આવ્યું ?
૧૮. સુરત જિલ્લાના ક્યા ક્યા તાલુકા દરીઆ કિનારે આવેલા છે ?
૧૯. પારડી ને માંડવી તાલુકાની હવા સારી ન હોવાનું કારણ શું ?
૨૦. સુરતથી ઉદવાડા જતાં ક્યાં ક્યાં રોકેશનો અને જંકશનો આવે
તે અનુક્રમે ગણાવો.
૨૧. સુરત જિલ્લામાં કઈ કઈ રેલવે આવેલી છે ?
૨૨. સુરત જિલ્લાના ક્યા તાલુકામાં રેલવે નથી ? ક્યા ક્યા તાલુકામાં
ડુંગરો છે ?
૨૩. ઉમરસાડી બંદરેથી વહાણમાં ખેસી જતાં વચમાં કઈ કઈ
નદીઓના મુખ તથા બંદરો આવે ?

૨૬] ચોથા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આતા.

૨૪. તમે જે તાલુકામાં રહો છો તેમાં કયાં મોટાં ગામો, નદીઓ ને સ્ટેશન છે ?
૨૫. માંડવી ને વરીઆવ, એ બેમાં કયું ગામ હિંચી જંગલ પર છે ?
૨૬. સુરત જિલ્લામાંથી કયા કયા ખનીજ પદાર્થ નીકળે છે ?
૨૭. સુરત જિલ્લામાં કયો કયો પાક સારો થાય છે.
૨૮. સુરત કરતાં પારડીમાં વધારે વરસાદ પડવાનું કારણ શું ?
૨૯. ઢાળી જમીનમાં કયો કયો પાક સારો થાય છે ?
૩૦. સુરત જિલ્લાની નિકાસ તથા આયાત ગણાવો.
૩૧. સુરત જિલ્લામાં મુખ્ય કયાં કયાં ખાતો છે ને તેના મુખ્ય અમલદાર કયા કયા ?
૩૨. રાંદેર, તડકેશ્વર, બીલીમોરા, ચીખલી, ગોરપાલ, હાટરા, વલસાડ, માંડવી, તીથલ, જલાલપોર, અમલસાડ, કોંડ, નવસારી એ નકશામાં બતાવો અને બારડોલીથી કેટલે અંતરે છે તે બરીને કહો. (સૂચના-સ્કેલની સમજ આપ્યા પછી પ્રશ્ન પૂછવો)
૩૩. સુરત જિલ્લાના દરેક તાલુકાના મોટાં મોટાં ખનિજ ગામ અને નદીઓ લખો.
૩૪. તાપી, મિઢોળા, પાણી, અમિકા, એ નદી કયા કયા તાલુકામાં આવી છે.
૩૫. ચીખલી તાલુકાની પૂર્વમાં કયું દેશી રાજ્ય છે ? ધરમપુરની ઉત્તરમાં કયું દેશી રાજ્ય છે ?
૩૬. સુરત જિલ્લાના કયા કયા તાલુકામાં મુસલમાની રાજ્ય છે ?
૩૭. તમારા જિલ્લાના કલેક્ટર, પોલીસ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ, ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ, સિવિલ સર્જન, એકિઝ્યુટિવ ઈન્જિનેર, ડેપુટી એન્જીનેરનાલ ઈન્સ્પેક્ટરનાં નામ કહો.

ચોથી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના. [૨૭]

૩૮. નાગલી ને કોદારનો પાક કયા કયા તાલુકામાં થાય છે અને તે ઉપરથી તમે શું અનુમાન કરો છો.

૩૯. સુરત જિલ્લામાં દીવાદાંડી ક્યાં ક્યાં છે ?

૪૦. કતારગામ, પારનેરા, ગણદેવી, ચીખલી, કડોદ, સરસ, જલાલપોર, દાંડી, સમીન, વાલોડ શું છે ? ક્યાં છે ? શાને માટે પ્રખ્યાત છે ?

૪૧. પારડી તાલુકો દરીયા કિનારે હોવા છતાં હવા સારી નથી તેનું કારણ સમજાવો.

૪૨. સુરત જિલ્લામાં મ્યુનિસિપાલિટી ક્યાં ક્યાં છે ? હોસ્પિટાલો કેટલી છે અને તે કયા કયા ગામોમાં છે ? મુન્સફની કચેરી ક્યાં ક્યાં છે ?

૪૩. સુરત, વલસાડ ને બીલીમોરામાં વસ્તી વધારે હોવાનું કારણ શું ?

૪૪. સુરતથી પાકી સડકને રસ્તે વાંસદા જવું હોય તો રસ્તામાં ક્યાં ક્યાં મોટાં ગામ આવે ?

૪૫. કયા કયા તાલુકાની હવા તંદુરસ્ત છે ?

૪૬. સુરત જિલ્લાના ફ્લેક્ટર સાહેબને કયા કયા ઓહા છે ?

૪૭. વલસાડ ને જલાલપોર તાલુકામાં વધારે વસ્તી હોવાનું કારણ શું ?

૪૮. ઝોરપાડ તાલુકામાં કાળી જમીન હોવા છતાં ડાંગર કેમ થતી નથી ?

૪૯. નીચેની જગ્યાઓ નક્કીના બોખામાં પૂરો.

સુરત, ધરમપુર, જલાલપુર, રાંદેર, વાંસદા, નવસારી, સમીન, ઉનાઈ, બીલીમોરા, હુમસ, ઉમરસાડી, અમલસાડ, બીમપોર, કોલક, સીમોદરા, ઝોરપાડ, ચીખલી, મુંહાલી, ઉદવાડ, ખેરગામ, હથોરો, કુંતા, વાલોડ, મોગ, કડોદ, સરસ પારડોલી, તડકેશ્વર, અહુધાન, વલસાડ, તીથલ, મોના.

૫૦. કોઈના લોકોનો મુખ્ય ધંધો કયો છે ?

[૧૮] શુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આના.

૫૧. કીમ સ્ટેશનથી આગપાડીમાં ખેસી દમણ જતાં વચમાં કઈ કઈ નદીઓ આવે તે અનુક્રમે ગણાવો.
૫૨. તમારા જિલ્લાના જે તાલુકામાં રેલવે નથી, તે તાલુકામાં જત્રાનું સ્થળ કયું છે ?
૫૩. ઓરપાડથી ઉમરસાડી જવું હોય તો કયે રસ્તે જશો ?
૫૪. નકસામાં રેલવે ને પાકી સડક શી રીતે ઓળખાય ?
૫૫. નકસામાં નીચેની જગાઓ બતાવો.
સુરત, વલસાડ, માંડવી, જલાલપોર, ચીખલી, ઉદવાડ, નવસારી, બહુધાન, ઓરપાડ, તડકેશ્વર, ખીલીમોરા, ઉમરસાડી, સચીન, ખારડોલી, કડોદ, અમલસાડ, નીથલ, હજીરો કીમ, દમણ, કુતા.
૫૬. દેવકી ઉનાઈના કુંડનું પાણી ઉનું શા કારણથી હશે ?
૫૭. સુરત જિલ્લામાં કયાંની જમીન વધારે રસાળ છે ?
૫૮. સુરત જિલ્લાના કયા કયા તાલુકામાં જીવાર થતી નથી ?

સમાપ્ત

ત્રીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.
ત્રીજા ધોરણનો “સુખગણિત શિક્ષક” અઢી આના.
સુરત જિલ્લાનો નકશો પાંચ આના.
શુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આના.
છગનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહપોર-સુરત.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.
ત્રિવેદિ વાચનમાળાના અર્થો.

પ્રિન્ટિશ શાળા માટે		પુસ્તક યથાના	
પુસ્તક	૧લાના ૦-૪-૦	પુસ્તક	૫માના ૦-૮-૦
પુસ્તક	૨જાના ૦-૫-૦	પુસ્તક	૬ઠ્ઠાના ૦-૬-૦
પુસ્તક	૩જાના ૦-૬-૦	પુસ્તક	૭માના ૦-૧૦-૦

—: વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુક્સના અર્થો. :—

પહેલીના અર્થ	૦-૨-૬	છીના અર્થ	૦-૬-૦
બીજીના „	૦-૪-૦	સાતમીના „	૦-૧૦-૦
ત્રીજીના „	૦-૫-૦	કન્યા ૧લીના „	૦-૪-૦
ચોથીના „	૦-૭-૬	કન્યા ૨જીના „	૦-૫-૦
પાંચમીના „	૦-૮-૦	કન્યા ૩જીના „	૦-૭-૦

—“ ડિક્ટેશન શિક્ષક ”—

બાળપોથીનો	૦-૨-૦	ત્રીજી ચોપડીનો	૦-૩-૦
પહેલી ચોપડીનો	૦-૨-૬	ચોથી ચોપડીનો	૦-૪-૦
બીજી ચોપડીનો	૦-૩-૦	પાંચમી ચોપડીનો	૦-૪-૦

હરેક ધોરણના “મુખગણિત શિક્ષક” તૈયાર છે.

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આના.

મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪ા આના.

હિંદુસ્તાનની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪ આના.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

“મુખગણિત શિક્ષક” વગેરેના કર્તા, શાહપોર-મુરત.

